

Türkiye’de mahremiyetin dönüşümü üzerine boylamsal bir çalışma: Aile, boşanma ve cinsellik

Aylin ÇİÇEKLİ¹

¹Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antalya, Türkiye

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.70736/ijoess.563

Gönderi Tarihi/ Received:
21.10.2024

Kabul Tarihi/ Accepted:
10.02.2025

Online Yayın Tarihi/ Published:
15.03.2025

Öz

En kadim kurumlardan biri olan aile, bireyin dünyaya açılan ilk penceresidir. İlk insanın varoluşundan günümüze dek süregelen bu kurum tarihsel seyrinde değişim, dönüşümlere paralel olarak farklı şekillere bürünmüştür. Evrensel bir ‘aile’ tanımı yapmanın zorluğu ile birlikte özellikle sanayi sonrası toplumla dünya hızlı değişimlere tanık olmuştur. Özellikle enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle geleneksel bağlarından sıyrılan aile yapısı yalnızca bireylerin üreyerek fizyolojik ihtiyaçlarını giderdiği, sığındığı, üyelerinin birbirine karşı sorumluluk sahibi olduğu ve evlilikle oluşan yapı olmakla kalmamış, dönemin gerek ve şartlarına uyarak kendisini güncellemiştir. Modernleşme ve post-modernleşme süreçleriyle birlikte aile kurumuna dair toplumsal normlar hızla dönüşmüştür. Geleneksel toplumlarda evlilik, bireysel bir bağın ötesinde toplumsal düzenin bir unsuru olarak işlev görürken, modernleşmeyle bireyselleşme ve özgürlük arayışı bu ilişki biçimini yeniden tanımlamıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, toplumsal cinsiyet rolleri, cinsellik, boşanma, evlilik dışı çocuk sahibi olma ve yeniden kurulan aileler gibi konuları daha görünür kılmış; aile ve evlilik kavramlarının daha akışkan ve dinamik bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. Bu değişim, yalnızca bireylerin yaşam pratiklerini değil, toplumsal değerlerin dönüşümünü de yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma tarihsel süreç içerisinde aileye dair değer, yargı ve çeşitliliğin nasıl değiştiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma tekniklerinden yararlanılan çalışmada Dünya Değerler Araştırması’nın 2., 3., 4., 5., 6. ve 7. dalgalarından elde edilen veri setleri üzerinden boylamsal bir analiz gerçekleştirilmiştir. Edinilen ikincil veriler SPSS programı aracılığıyla kategorik değişkenler arasındaki ilişki için ki-kare, yıllara göre sürekli ölçümlerde ise ANOVA kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, aile içindeki ilişkilerde bireyselleşme ve esneklik artışı gözlemlenmesine rağmen, kadının toplumsal rolü ve anneliğe atfedilen önem gibi geleneksel algıların değişiminin daha yavaş seyrettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, boşanma, cinsellik, toplumsal değişim

A longitudinal study on the transformation of privacy in Türkiye: Family, divorce, sexuality

Abstract

The family, as one of the most ancient institutions, serves as the individual’s first window to the world. Since the existence of the first human, this institution has undergone various transformations, adapting to changes over time. While defining a universal concept of “family” remains challenging, especially in the post-industrial society, the world has witnessed rapid transformations. With the advancement of information technologies, the traditional family structure has shifted, evolving from a unit focused solely on reproduction, meeting physiological needs, providing shelter, and fostering mutual responsibilities among its members, to a dynamic institution that adapts to the demands and conditions of its era. Through the processes of modernization and postmodernization, societal norms regarding the family have experienced significant transformations. In traditional societies, marriage functioned as more than a personal bond; it played a crucial role in maintaining social order. However, modernization has redefined this relationship through increasing individualism and the quest for freedom. The proliferation of mass communication tools has made issues such as gender roles, sexuality, divorce, out-of-wedlock childbirth, and restructured families more visible. Consequently, the concepts of family and marriage have become more fluid and dynamic. These changes not only reflect shifts in individual life practices but also mirror the transformation of societal values. This study aims to illustrate how family-related values, judgments, and diversity have evolved over time. Utilizing quantitative research methods, a longitudinal analysis was conducted based on data from the 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th, and 7th waves of the World Values Survey. Secondary data analysis was performed using SPSS software, employing chi-square tests for categorical variables and ANOVA for continuous measures over the years. The analyses revealed an increase in individualism and flexibility in family relationships. However, traditional perceptions, such as the societal role of women and the emphasis on motherhood, were found to change at a slower pace.

Keywords: Divorce, family, sexuality, social change

Sorumlu Yazar/ Corresponded Author: Aylin ÇİÇEKLİ, E-posta/ e-mail: aylincicekli@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Geleneksel toplum yapısından modern ve postmodern döneme geçiş süreci, toplumsal yaşamın birçok alanında köklü değişikliklere yol açmıştır. Aile yapısı, evlilik kurumu, çocuk yetiştirme biçimleri ve bireyler arası ilişkiler bu değişimden en çok etkilenen unsurlar arasında yer alır. Geleneksel toplumlarda aile, bireyler arası dayanışma ve güvenin merkezi bir yapısı olarak görülürken, modernleşmeyle birlikte bireyselliğin ve özgürlüğün ön plana çıkması bu yapıyı dönüştürmeye başlamıştır. Cinsel ilişkiler, kürtaj, evlilik ve boşanma gibi konular ise artık farklı sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler ışığında ele alınmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı, eğitim seviyesinin artması ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki değişimler, aile içi rollerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu süreçte güven ve bağlılık kavramları da değişkenlik göstermekte, evlilik ve çocuk sahibi olma gibi geleneksel roller, bireysel tercihler ve kişisel tatminle daha fazla ilişkilendirilmektedir. Özellikle postmodern dönemde boşanma oranlarının artması, evlilik dışı yaşam biçimlerinin yaygınlaşması ve cinselliğin daha serbest bir ifade alanı bulması, aile yapısının ve ilişkilerin daha dinamik ve çeşitli formlara bürünmesine yol açmıştır. Toplumlar, bu dönüşüm sürecinde yeni gerçekliklerle karşı karşıya kalmakta ve aile kavramı, yeni normlar doğrultusunda yeniden tanımlanmaktadır.

Geleneksel toplumlarda aile, genellikle geniş aile yapısında şekillenmiş ve çoklu nesillerin bir arada yaşadığı, ortaklaşa üretim ve tüketim yapılan bir birim (Aydemir & Tecim, 2012: s.45) olarak öne çıkmıştır. Ailenin amacı, sadece bireylerin biyolojik ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmamış; aynı zamanda ekonomik üretimin bir aracı, dini ve kültürel değerlerin aktarımında temel bir yapı taşı olmuştur (Ünal, 2013: s.589). Bu bağlamda aile, toplumsal düzenin korunmasında merkezi bir rol üstlenmiştir (Giddens, 2000: s.246-247). Evlilikler çoğunlukla ekonomik ve sosyal ittifaklar temelinde şekillenmiş, çocuk sahibi olma ve onları topluma uygun bireyler olarak yetiştirme de ailenin en temel sorumlulukları arasında yer almıştır (Ulutaş, 2013: s.336-337).

Ailenin temel amacı, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak, duygusal destek sağlamak ve sosyal normları aktarmaktır (Turgut, 2017: s.95-99). Geleneksel aile yapısında, bu amaçlar genellikle çocuk yetiştirme, eğitim ve değer aktarımı gibi işlevlerle sınırlı iken, modern ve postmodern ailelerde bu roller daha esnek ve çeşitlidir. Aile, bireylerin kimlik gelişiminde kritik bir rol oynamakta ve sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Beck & Beck, 2012). Aile, bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunu sağlamada önemli bir rol oynar. Toplumun temel yapı taşı olan aile, bireylere güvenlik, aidiyet ve kimlik duygusu kazandırır. Ayrıca, ekonomik açıdan aileler, kaynakların bir arada

kullanılması ve dayanışma ile sosyal refahın sağlanmasında da kritik bir öneme sahiptir (Giddens, 2012: s.121; Ünal, 2013: s.589).

Modern toplumda aile, bireylerin kariyer hedefleri, eğitim ve sosyal ilişkiler gibi birçok alanda destek bulmalarını sağlar. Postmodern çağda ise bireyler, aile içindeki rollerini daha esnek bir şekilde tanımlayarak, özgürlük ve bireysellik arayışında yeni dinamikler oluştururlar. Bu durum, aile içindeki güven, bağlılık ve iletişim gibi unsurların daha çok ön plana çıkmasını sağlamaktadır (Ritzer, 2000). Kentleşme ve sanayileşme, ailenin ekonomik fonksiyonlarını büyük ölçüde değiştirmiş; bireyler, ekonomik üretim faaliyetlerini aile dışındaki işlere kaydırmaya başlamışlardır (Beck & Beck, 2012). Modern ailelerde evlilik, romantik aşk temeline dayanmaya başlamış ve bireylerin kişisel tatmini ön plana çıkmıştır (Bayer, 2013). Kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve iş gücüne katılımları, aile içinde geleneksel cinsiyet rollerini dönüştürmüş ve kadın-erkek eşitliği kavramı yaygınlaşmaya başlamıştır (Connell, 2002). Ayrıca, modern toplumlarda boşanma oranlarının artması (Yıldırım, 2016: s.68), evlilik kurumunun eskisi kadar kalıcı ve değişmez bir yapıda olmadığını da göstermektedir.

Postmodern dönemde aile kavramı daha da karmaşık bir hal almış ve çeşitlenmiştir. Geleneksel aile modelinin yerini, evlilik dışı birlikte yaşam, tek ebeveynli aileler, aynı cinsiyetten ebeveynlerin oluşturduğu aileler gibi farklı aile formları almıştır (Giddens, 2000; Oren & Ben-Ari, 2020). Bu çeşitlilik, postmodernizmin bireyselliği ve farklı yaşam biçimlerini kabul eden yapısıyla paralellik göstermektedir (Bauman, 2009). Postmodern aile ve evlilik oluşumlarında bireylerin kişisel tercihleri ve özgürlükleri daha fazla ön plana çıkmıştır. Evlilik, artık zorunlu bir toplumsal norm olmaktan çıkmış, bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda şekillendirdikleri bir seçenek haline gelmiştir. Bu dönemde aile, bireyler arasındaki duygusal bağlar ve karşılıklı destek üzerine kurulmaktadır; biyolojik bağlardan ziyade duygusal ve sosyal ilişkiler ön plandadır (Giddens, 2000). Bauman’ın (2019) “akışkan modernlik” kavramı, bu dönemde ilişkilerin ve aile yapılarının ne denli değişken ve geçici hale geldiğini vurgular. Modern ve postmodern toplumlarda evlilik, artık yalnızca ekonomik ve sosyal bir zorunluluk değil, duygusal yakınlık ve kişisel tatmin arayışına dayalı bir birliktelik haline gelmiştir. Giddens (2000), modern evliliklerin “plastik ilişki” olarak adlandırılabilceğini belirtir; bu tür ilişkiler, bireylerin karşılıklı tatmin buldukları sürece sürdürülebilir ve tarafların birbirlerinden özgürce ayrılabilmelerine imkân tanır. Bu durum, evliliğin daha esnek bir yapıya dönüşmesini sağlamış ve boşanma oranlarının artışına yol açmıştır. Boşanma oranlarının artışı, evliliklerin sürekliliğinin azalması, bireylerin evlilik dışı yaşam tercihlerini daha rahat bir şekilde

gerçekleştirmesi gibi gelişmeler, aile kavramının postmodern dönemde daha dinamik bir yapıya kavuşmasına neden olmuştur.

Boşanma, modern ve postmodern toplumlarda giderek yaygınlaşan bir olgu haline gelmiştir. Beck ve Beck (2012), bireylerin kişisel tatmin arayışının boşanma oranlarının artmasına yol açtığını belirtir. Geleneksel toplumlarda boşanma, sosyal olarak kabul edilemez bir durum olarak görülürken, modern toplumlarda boşanma artık bireylerin özgürlüğünü ve mutluluğunu sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Boşanmanın artışı, aynı zamanda aile yapısındaki değişimlerin de bir göstergesidir. Çocuklar, boşanma sonrasında farklı aile yapılarına uyum sağlamaya çalışmakta ve bu durum, çocukların sosyalizasyon süreçlerini de etkilemektedir.

Dünya’da 1960’larda başlayıp 1970’lerde en yüksek seviyesine ulaşan boşanma, aile ve evliliğe dair birçok oluşumu derinden etkilemiştir (Poole, 2005; Amato & Beattie, 2011; Cohen, 2014). Disiplinlerarası birçok alanı derinden etkileyen aile birliğinin bozulması Türkiye’de ise istatistiklere Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla birlikte yansır (Ünal, 2013: s.592). Boşanma, Türkiye’deki toplumsal yaşamın uzun yıllar boyunca nadir görülen bir olgusu olmuştur. Bunun başlıca nedeni, aile birliğinin kutsal sayılması ve boşanmanın toplumsal bir tabuya dönüşmesidir. Ancak 2000’li yıllardan itibaren oranlar belirgin bir şekilde tüm dünyada yeniden yükselişe geçmiştir (Härkönen ve ark., 2020). Piyasa temelli ekonomilere geçiş, büyük sosyal ve ekonomik çalkantılar, işsizlik oranları, beklenmedik kazanç düşüşleri, toplumsal cinsiyet söylemleri gibi paradigmlar da bu artışa sebep olarak gösterilebilir (Gonzalez-Val & Marcen, 2017). TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2001 yılında boşanma oranı %1,41 iken, 2023 yılında bu oran %2,01’e yükselmiştir (TÜİK, 2023). Toplumun en mahrem alanı olan aileye ilişkin belki de ilk kamusal olumsuz yansıma olan boşanma, geleneksel söylemiyle ‘kolun kırılıp yenin içinde kalmadığını’, ‘gelinlikle girilip kefenle çıkılmadığını’ da kanıtlar niteliktedir. Boşanmaların resmileşmesiyle birlikte toplumun en küçük yapı taşı olan aile de böylece hem sarsılmaz sanılan güçlü yapısının güçsüzleştiğini hem de form değiştirmeye başladığını göstermektedir. Boşanma istatistiklerindeki artan eğilim, bu artışa katkıda bulunan sosyo-kültürel ve bireysel nedenler üzerinde tartışmalara sebep olmaktadır (Koç & Saraç, 2019: s.97-100). Modernleşme, aile rol ve işlevlerinin yeniden değerlendirilmesine sebep olmuş, geleneksel evlilik ilişkileri değişikliklere uğramıştır. Ahlaki ve dini değerlerin baskısının azalmasıyla birlikte (Timurturkan, 2016: s.206-207), bireyselleşme ve baskılardan kaçma arzusu beraberinde boşanma oranlarını arttırarak evlilik dışı birlikte yaşama, evlilik dışı çocuk dünyaya getirme, tek ebeveynli aile olgularını yaygınlaştırmış ve normalleştirmiştir.

Aile ve evlilik ilişkileriyle bir tutulan cinsellik de dönem konjonktürüne göre toplumsal, kültürel ve politik faktörler tarafından şekillendirilmiştir. Cinsellik, toplumsal yapıların ve normların önemli bir parçası olarak tarih boyunca çeşitli şekillerde ele alınmıştır. (Paris, 2016: s.16). Geleneksel toplumlarda, cinselliğe dair bakış açısı ahlaki, dini ve kültürel değerler çerçevesinde şekillenirken, modern ve postmodern toplumlarda bu bakış açısı önemli dönüşümler geçirmiştir. Geleneksel toplumlarda cinsellik, büyük ölçüde toplumsal düzeni koruma, dini öğretilere uyum sağlama ve üreme ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Cinsellik, genellikle evlilik kurumu içinde ve çoğunlukla üreme amacıyla sınırlandırılmıştır. Bu dönemde cinsellik, ahlaki ve dini kodlarla sıkı sıkıya denetlenmiştir. Özellikle dinin etkili olduğu toplumlarda, cinselliğin kontrolü, günah ve erdem kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Michel Foucault, “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde (2007), bu dönemde cinselliğin ahlaki ve sosyal düzenin bir parçası olarak kontrol altına alındığını ve bireylerin cinselliği üzerine bir disiplin yaratıldığını vurgular. Ona göre cinsellik, modern toplumlarda normları şekillendiren disiplin mekanizmalarının önemli bir parçasıdır.

Modernleşme süreciyle birlikte cinselliğe bakış açısı da değişmeye başlamıştır. Sanayi devrimi ve kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte toplumsal yapılar dönüşmüş, bireycilik ve özgürlükçü düşünceler ön plana çıkmıştır. 19. yüzyıldan itibaren cinsellik, artık sadece üremeye ilişkilendirilmekten çıkarak, haz, kimlik ve bireysel özgürlükle ilişkilendirilen bir olgu haline gelmiştir (Weeks, 2003; Giddens, 2014). Bu dönem, aynı zamanda cinselliğin tıbbi ve psikolojik bir inceleme konusu haline gelmeye de başladığı bir süreçtir. Bu süreçte, kadınların ve LGBTQ+ bireylerin cinsellik ve toplumsal normlar çerçevesinde yerlerinin yeniden değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eleştirilerin de artmasına neden olmuştur (Weeks, 2003). Aynı zamanda, enformasyon teknolojileri ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte cinsellik, bireylerin kimliklerini ifade ettiği ve toplumsal değerleri yeniden şekillendirdiği bir alan haline gelmiştir (Hasinoff, 2016). Sigmund Freud’un çalışmaları, modern dönemde cinselliğin daha açık ve bilimsel bir yaklaşımla ele alınmasına büyük katkı sağlamıştır. Freud (2009), insan davranışlarının arkasındaki itici gücün cinsel dürtüler olduğunu öne sürmüş ve cinselliği bireyin psikolojik gelişim sürecinde merkezi bir yer olarak tanımlamıştır. Bu dönemde cinsellik, bireyin kimliğinin bir parçası olarak görülmeye başlanmış ve cinsel özgürlük talepleri yavaş yavaş yükselmeye başlamıştır.

Postmodern düşünceyle birlikte cinsellik de çoklu anlamlar edinmiş, normatif olanın dışında yeni kimlikler, cinsel yönelimler ve cinsel ifadeler kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde cinsellik, bir yandan bireysel ifade özgürlüğünün bir parçası olarak görülürken, diğer

yandan tüketim kültürü, medya ve popüler kültür aracılığıyla yeniden şekillenmiştir (Russell, 2014: s.39). Judith Butler, “Cinsiyet Belası” (2014) adlı eserinde postmodern düşünceyle birlikte cinsiyet ve cinselliğin toplumsal olarak inşa edilmiş kavramlar olduğunu savunur. Butler, cinsiyetin biyolojik bir gerçeklikten çok, performatif bir yapı olduğunu ve cinselliğin bu performanslar aracılığıyla ifade edildiğini ileri sürer. Bu dönemde cinsellik, heteronormatif kalıplardan çıkarak çok daha geniş bir spektrumda ele alınmaya başlamıştır. Queer teorisinin de yükselişiyle birlikte, cinsellik artık sabit bir kimlikten ziyade, akışkan ve çok yönlü bir olgu olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda, cinselliğin ticarileşmesi de postmodern dönemin önemli bir özelliğidir. Jean Baudrillard, “Simülakrlar ve Simülasyon” (2016) adlı eserinde, postmodern toplumda gerçeklik ile imaj arasındaki farkın bulanıklaştığını, cinselliğin de bu bağlamda bir tüketim nesnesine dönüştüğünü vurgular. Baudrillard’a göre cinsellik, medya ve popüler kültür aracılığıyla hipergerçek bir hale getirilmiş, bireylerin deneyimlediği bir olgudan çok, tüketilen bir imaja dönüşmüştür. Dolayısıyla satır aralarına itilen cinsellik, hazın ön plana çıkmasıyla birlikte başka hiçbir toplumsal düzenin zihnini bu denli meşgul etmemiştir (Giddens, 2014: s.25). Yalnızca evlilik ilişkisi içinde çocuk üretimi için meşru kabul edilen cinsellik, üreme bağımlılığından kurtulmuş, yegane, sıradan ve fizyolojik bir değer olarak algılanmaya başlamıştır. Esnekliğin artık normal bir hayat anlayışı olduğu postmodern tüketim kültürü içinde bağılıkların son derece başıboşlaştığı, insanların herşeyi arzulayabildiği bir dönemle birlikte Bauman’ın (2009: s.164) da dediği gibi ‘akşamleyin viagra, sabaha doğum kontrol hapı...’gibi şehvani bir döneme geçilmiştir. ‘Ölüm bizi ayırana dek’ geleneksel bakışımın yerini alan cinsel tüketim arzusu, ‘akışkan’ bir aile anlayışını da normalleştirmiştir (Bauman, 2009: 67). Tüketim nesnesi haline gelen cinsellik de erotizm olmaktan çıkıp bir haz aracına dönüşmüştür (Bauman, 2009: 183). Toplumun giderek özgürleşmesi her iki cinsiyeti de hem romantik olmaya hem de hazı aramaya itmiştir (Castells, 2013: s.375-377). Özellikle genç kuşaklar arasında cinselliğe yönelik daha liberal tutumlar benimsenmekte, evlilik dışı cinsellik daha fazla görünür hale gelmektedir. Ancak Türkiye’de cinselliğe dair tutumlar, kuşaklar arası farklılıklar, eğitim düzeyi, toplumsal sınıf ve kentsel-kırsal ayrım gibi faktörlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir (Sümer, 2015). Araştırmalar, daha eğitilmiş ve kentsel bölgelerde yaşayan bireylerin cinsellik konusunda daha liberal görüşlere sahip olduğunu, kırsal ve muhafazakâr bölgelerde ise geleneksel cinsel normların hala güçlü olduğunu ortaya koymaktadır (Jones, 2011; Ahlm, 2017; Browne ve ark., 2021). Bu bağlamda, cinselliğin tarih boyunca ele alınışı, bir yandan toplumsal düzeni destekleyen normların şekillenmesine hizmet

ederken, diğer yandan değişen kültürel ve tarihsel dinamiklere göre sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır.

Bu çalışmada aile, boşanma ve cinselliğe dair değer ve tutumların zamanla değişmesi sebebiyle kültürel değerlerin modernleşme ve postmodernleşme bağlamında tek ve stabil bir yapıda kalmadığı ve dönüşüm geçirdiğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma aile, cinsellik ve boşanmaya dair literatür taramasının ardından yöntem bölümü ile devam etmektedir. Dünya Değerler Araştırması (WVS) tarafından gerçekleştirilen boylamsal anket çalışmalarında Türkiye’nin dahil olduğu son 6 dalgaya ait veriler kamuya açık organizasyonun kendi internet adresinden çekilerek araştırmanın konusu bağlamında analiz edilmiştir. Dönemsel farklılıklar SPSS programı üzerinden ilişki ve hipotez testleri uygulanarak elde edilmiştir. Bulgular bölümünde genel istatistiklerin ardından dönemsel olarak aile, cinsellik ve boşanmaya dair tutum ve değerlerin cinsiyet, yaş ve medeni duruma göre istatistiksel olarak değişimi ve ilişkisi gösterilmiştir. Çalışmanın tartışma kısmında bulgular literatürle karşılaştırmalı olarak tartışılırken; sonuç ve önerilerde ise ulaşılan sonuç raporlanmıştır. Boylamsal süreçte aile, cinsellik ve boşanmaya dair değer ve tutumların ne yönde değişim ve dönüşüm geçirdiği tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışma, Dünya Değerler Araştırması (World Value Survey, WVS) verilerine dayalı olarak gerçekleştirilmiş bir nicel boylamsal araştırmadır. WVS, belirli bir zaman diliminde bireylerin değer, tutum ve inançlarındaki değişimleri incelemek amacıyla tasarlanmıştır. WVS verilerinden faydalanılarak yapılan bu çalışmanın araştırma deseni aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

Araştırma modeli

Çalışmada, betimsel ve karşılaştırmalı araştırma modelleri benimsenmiştir. Betimsel analiz, bireylerin aile değerlerine, cinsiyet rollerine ve sosyal tutumlarına ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı amaçlarken, karşılaştırmalı analizler farklı dönemler arasındaki değişimleri değerlendirmektedir.

Evren ve örneklem

Konusu ve kapsamı gereği büyük ölçekli veriler bulguların genellenebilirliği için önemlidir. Dolayısıyla Türkiye’deki aile, boşanma ve cinselliğe ilişkin veriler elde etmek ve bu çalışmayı geçmişten günümüze karşılaştırmalı olarak gerçekleştirmek ancak ikincil veri analizi ile mümkün görünmektedir. WVS, proje için değerlendirmeye katmış olduğu ülkelerde yaşayan

herkesin evrene dahil olduğunu belirtmiştir (WVS, 2020a; 2020b). Araştırmanın analizi için 1989-1993 yılları arasında gerçekleştirilen 2. dalgada 1030 kişi, 1994-1998 yılları arasında gerçekleştirilen 3. dalgada 1907 kişi, 1999-2004 yılları arasında gerçekleştirilen 4. dalgada 3401, 2005-2009 yılları arasında gerçekleştirilen 5. dalgada 1346, 2010-2014 yılları arasında gerçekleştirilen 6. dalgada 1605 kişi ve son olarak 2017-2022 yılları arasında gerçekleştirilen 7. dalgada ise 2415 kişiden oluşan toplamda 11 705 kişi örnekleme oluşturmaktadır. Tablo 1’de görüldüğü üzere örneklem sayıları her dönem için kadın-erkek dağılımında ise neredeyse eşit oranlara sahiptir.

Tablo 1. Türkiye’de gerçekleştirilen WVS cinsiyete göre örneklem oranları

%	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2009	2010-2014	2017-2022	TOPLAM
Erkek	49,7	50,2	50,6	50,2	50,7	50	50,3
Kadın	50,3	49,8	49,4	49,8	49,3	50	49,7
(N)	1030	1907	3401	1346	1605	2415	11705

Araştırmada, 11 705 örneklemin demografik çeşitliliği göz önünde bulundurularak, verilerin toplumun genelini yansıttığı kabul edilmektedir. Veriler, WVS’in çevrim içi veri tabanından indirildikten sonra temizlenmiş ve analizler için uygun hale getirilmiştir.

Verilerin toplanması

Ronald Inglehart tarafından geliştirilen ‘Dünya Değerler Araştırması (World Value Survey- WVS) birçok ülkedeki temel değer problemini somutlaştırarak analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Uluslararası araştırma projesi olan bu çalışma her 5 yılda bir küresel düzlemde gerçekleştirilmektedir. Bir ‘zaman serisi araştırması’ sunan bu projenin (Inglehart vd. 2022) amacı toplumların sosyo-kültürel yapılarındaki değişimi zamansal olarak sunmaktır (WVS, 2020a). Bu çalışmada kullanılan veriler, Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey, WVS) kapsamında 1989-2022 yılları arasında gerçekleştirilen anketlerden elde edilmiştir. Bu veri seti, farklı dönemlerde tekrar eden anketlerle boylamsal analiz yapılmasına olanak tanımaktadır. Bu süreç, WVS tarafından belirlenen standart metodolojilere uygun şekilde yürütülmüş ve veri kalitesini sağlamak amacıyla titiz bir örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Ankette kullanılan sorular, çalışmanın konusu doğrultusunda aile değerleri, sosyal tutumlar ve bireysel algılara ilişkin ölçümleri içermektedir. Araştırmada, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp> adresinden edinilen ham SPSS dosyası ile Türkiye ve diğer ülkelerde yürütülen araştırma verilerine ulaşılmıştır. Verilerin temizlenme işi ise çalışmanın konusunu ilgilendiren anket soruları dışında kalan ve toplumun diğer konulardaki tutum ve algılarını ölçen sorulara ait veri hücrelerinin

çıkartılmasıyla gerçekleştirilmiştir. WVS’de uygulanan anketler her ülke için tek formatta geliştirilmesine rağmen konjonktürel ve kültürel çeşitliliğe göre uyarlanmıştır (WVS, 2020b).

Değişkenler ve veri analizi

Çalışmanın seçilen konusu gereği aile, boşanma ve cinselliğe dair değer ve tutum sorularından ortak olanlar üzerinden bağımlı değişkenler belirlenmiştir. Belirlenen kategoriler analizlerde bağımlı değişkeni oluştururken cinsiyet, yaş aralığı ve medeni durum ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

Nicel araştırma tekniklerinden ikincil veri analizi kullanılarak, toplamda 6 dalgaya ait veriler SPSS programı aracılığı ile incelenmiştir. Yıllar ve çeşitli değişkenlere göre dağılımlar verilerek kategorik değişkenler arasındaki ilişki için ki-kare analiz yöntemi kullanılmıştır. Anlamlı çıkan ki-kare sonuçlarında ise farkın hangi gruplar arasında olduğu Bonferroni düzeltmesi uygulanarak saptanmıştır. Ayrıca yıllara göre sürekli olan ölçümler ise parametrik yöntemlerden ANOVA ve bağımsız gruplar t testi yöntemi ile karşılaştırılmıştır. ANOVA yöntemi ikiden fazla kategorisi olan ve gruplardaki veri sayısı yeterli büyüklükte ($N>30$) olan durumlarda kullanılırken iki kategorisi olan değişkenler için bağımsız gruplar t testi yöntemi kullanılır (Pallant, 2017). ANOVA sonucunda anlamlı farklılık ise Tukey çoklu karşılaştırma yöntemi ile karşılaştırılmıştır. İstatiksel analizler için $p<0,05$ anlamlılık düzeyi kullanılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmada ikincil veri kullanmanın en büyük dezavantajı bazı dönemlerde hem soru formunda hem de yanıt kategorilerindeki farklılaşmadır. Bu çalışmada da en büyük sınırlılık bazı soruların her dönemde yer almaması ve aynı sorular olsa dahi yanıtlama seçeneklerinin farklılaşması olmuştur. Dolayısıyla bu durum çalışmada bağımlı değişken sayısının sınırlı tutulmasına sebep olmuştur.

Etik ilkeler

WVS’in veri toplama süreçleri, uluslararası etik standartlara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, aynı zamanda WVS’in sağladığı etik kılavuzlar ve izin protokollerine sadık kalınarak yürütülmüştür. Bu çalışmada, WVS veri tabanından elde edilen anonimleştirilmiş veriler kullanıldığından, etik izin süreçlerine riayet edilmiştir ve bireylerin mahremiyeti korunmuştur. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir. (<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>).

BULGULAR

Demografik bilgiler

WVS her ülkedeki saha araştırmasını dalgalarda yer alan tarih aralıklarından (1989-1993, 1994-1999, 1999-2004, 2005-2009, 2010-2014, 2017-2022) uygun olan bir tarihte gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın Türkiye ayağı ise 1990, 1996, 2001, 2007, 2011 ve 2018 yıllarında WVS tarafından gerçekleştirilmiştir. WVS’den edinilen ham veriler ile Tablo 2’de de görüldüğü üzere örnekleme ilişkin belli başlı frekanslar cinsiyet, medeni durum ve yaş aralıkları kategorisinde verilmiştir. Her bir dönem için neredeyse kadın-erkek oranı eşit tutulmasına rağmen, medeni durumda dönemsel olarak katılımcılarda farklılıklar yaşanmıştır. Evli olanların oranı zamanla azalırken boşanmış, ayrılmış ve bekarların sayısında da artışlar olduğu görünmektedir.

Tablo 2. Bağımsız değişkenlerin frekans dağılımları

Değişken Grup	1990 f(%)	1996 f(%)	2001 f(%)	2007 f(%)	2011 f(%)	2018 f(%)	
Cinsiyet	Erkek	512(49,7)	958(50,2)	1701(50)	676(50,2)	780(48,6)	1207(50)
	Kadın	518(50,3)	949(49,8)	1700(50)	670(49,8)	825(51,4)	1208(50)
	Evli	735(71,5)	1368(72,7)	2397(70,5)	892(66,3)	1043(65)	1497(62,1)
Medeni Durum	Evli olarak birlikte yaşıyor	2(0,2)	6(0,3)	12(0,4)	1(0,1)	11(0,7)	6(0,2)
	Boşanmış	7(0,7)	17(0,9)	42(1,2)	20(1,5)	46(2,9)	62(2,6)
	Ayrılmış	4(0,4)	6(0,3)	11(0,3)	3(0,2)	8(0,5)	4(0,2)
	Dul	46(4,5)	64(3,4)	120(3,5)	33(2,5)	62(3,9)	60(2,5)
Yaş	Bekar & Evlenmemiş	234(22,8)	422(22,4)	817(24)	397(29,5)	435(27,1)	783(32,5)
	15-29 yaş	398(38,9)	720(38)	1246(36,7)	542(40,3)	511(31,8)	712(29,5)
	30-49 yaş	402(39,3)	840(44,4)	1554(45,7)	564(41,9)	733(45,7)	1086(45)
	50 ve üzeri yaş	224(21,9)	334(17,6)	597(17,6)	240(17,8)	361(22,5)	616(25,5)

Aileye dair değer ve tutumlar

Aile, modern ve postmodern değişimlerle birlikte form ve işlev olarak farklılaşmış olsa da, toplumsal düzenin ve bireysel gelişimin önemli bir parçası olmayı sürdürmektedir. Günümüzde aile, bireylerin duygusal ve psikolojik destek bulduğu, çocukların sosyalleşme süreçlerinin başladığı ve toplumsal değerlerin aktarılmasında hala önemli bir rol oynayan bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte, aile içi ilişkilerdeki bireyselleşme ve çeşitlilik, aile yapılarının daha demokratik ve esnek hale gelmesine olanak tanımıştır.

Geleneksel, modern ve postmodern toplumlarda aile, bireyler için toplumsal güvenlik, duygusal destek, sosyalizasyon ve aidiyet duygusu sağlayan temel bir yapı olmuştur (Özgüven, 2000: s.20). Postmodern dönemle birlikte artan bireyselleşme insanların birbirlerine olan güven problemini de beraberinde getirmiştir. Hem kadın hem de erkekler yapılan analizlerde aileye karşı güvenlerini yüksek oranda belirtmelerine rağmen tarihsel süreçte araştırmanın son dalgasına yaklaştıkça özellikle erkeklerdeki güven oranının az da olsa düştüğünü

göstermektedir. WVS’de sorulan ‘Ailenize ne kadar güveniyorsunuz?’ sorusu tüm dalgalarda yinelenerek toplumun aileye karşı güvene ilişkin görüşü istatistiklerle somutlaştırılmak istenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Aileye karşı güvenin cinsiyet ve yaş aralıklarına göre karşılaştırılması

Değişken	Grup	Tamamen güveniyorum	Biraz güveniyorum	Çok fazla güveniyorum	Hiç güvenmiyorum	p
		f(%)	f(%)	f(%)	f(%)	
Cinsiyet	Erkek	2380(49,7)	227(48,1)	41(51,3)	7(46,7)	0,898
	Kadın	2407(50,3)	245(51,9)	39(48,8)	8(53,3)	
Yaş	15-29 yaş	1286(26,9)a	50(10,6)b	9(11,3)b	0(0)a,b	0,000
	30-49 yaş	1506(31,5)a	77(16,3)b	6(7,5)b	7(46,7)a	
	50 ve üzeri yaş	1995(41,7)a	345(73,1)b	65(81,3)b	8(53,3)a,b	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anlamli çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

Erkeklerin ve kadınların ailelerine olan güven düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p=0,898$). Her iki cinsiyet grubunda da ‘tamamen güveniyorum’ cevabını verenlerin oranı da oldukça yüksektir (Erkek: %49,7; kadın: %50,3). ‘Hiç güvenmiyorum’ cevabını verenlerde erkeklerde (%46,7) ve kadınlarda (%53,3) oranlar birbirine yakın görünmektedir. Bu sonuç cinsiyetin aileye güven üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Yaş grupları bağlamında yapılan aileye güven değerlendirmesinde ise yaş grupları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0,05$). 15-29 yaş grubunda ‘tamamen güveniyorum’ diyenlerin oranı %26,9 iken bu oran 50 yaş ve üzeri grupta %41,7’ye yükselmiştir. Bu durum, yaş arttıkça aileye güvenin daha fazla olduğunu işaret etmektedir. ‘Biraz güveniyorum’ ve ‘çok fazla güveniyorum’ cevapları 50 yaş ve üzeri grupta belirgin şekilde yüksektir (sırasıyla %73,1 ve %81,3). Bu yaş grubundakilerin ailelerine güvenleri hem olumlu hem de daha karışıktır. ‘Hiç güvenmiyorum’ oranı 30-49 yaş grubunda %46,7 ile en yüksektir. Kısacası bu rakamlar, genç yaş grubunun aileye daha eleştirel veya bağımsız bir bakış geliştirmiş olabileceğini ve yaşla birlikte güvenin arttığını düşündürmektedir. Yaşla birlikte aile bağlarına daha fazla anlam yüklenmesi ve güvenin artması, yaşam deneyimlerinin aile ilişkilerini güçlendirdiğini gösterebilir. Genç yaş gruplarında bağımsızlaşma çabalarının ve eleştirel bakışın daha fazla olduğu şeklinde yorumlanabilir. Her iki değişken grubunda da ‘tamamen güveniyorum’ cevabının öne çıkması, aileye yönelik genel bir güven duygusunun

toplumsal yapı içerisinde güçlü olduğunu göstermektedir. Bu verilerden elde edilen çıktıya göre , toplumsal bağlamda aile kurumunun güvenilir bir sosyal yapı olduğunu ve bireylerin yaşam döngüsü boyunca bu yapıya farklı derecelerde bağlandığı söylenilebilir.

Klasik aile tanımlaması yapılırken sıkça rastlanılan ‘anne-baba-çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimi’ (Gökçe, 1996: s.154-156) olma özelliği zamanla çocuk sayısında değişime uğramış ve hatta çocuksuzluk tercihi ile tanımlama da neredeyse kökten değişikliğe uğramıştır.

Tablo 4. İdeal çocuk sayısı ve ‘bir kadının tam olması için çocuk sahibi olması gerekir’ değişkenlerine ilişkin oranların karşılaştırılması

Değişken	Grup	1990 f(%)	1996 f(%)	2001 f(%)	P
Çocuk sayısı	Çocuksuz	0(0)a	7(0,4)a,b	20(0,6)a	0,000
	1	42(4,2)a	89(4,7)a	175(5,2)a	
	2	675(66,8)a	1298(69)a	2067(61,2)b	
	3	229(22,7)a	389(20,7)a	767(22,7)a	
	4 ve üzeri	65(6,4)a	98(5,2)a	346(10,3)b	
“Bir kadının tam olması için çocuk sahibi olması gerekir.”	Hayır	282(28,1)	515(27,4)	894(26,4)	0,486
	Evet	720(71,9)	1366(72,6)	2494(73,6)	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anlamli çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

WVS, ideal çocuk sayısına ilişkin anket sorularını Türkiye’de yalnızca 1990, 1996 ve 2001 yıllarında katılımcılara sormuştur. Çocuk sayısındaki eğilimler ise araştırmaya göre şöyle sonuçlanmaktadır: Çocuksuz bireylerin oranı zamanla artmıştır (1990: %0; 1996: %0,4; 2001: %0,6) (Tablo 4). Modernleşme ve bireyselleşmenin artması, çocuksuzluğu bir yaşam tercihi olarak kabul eden bireylerin oranının yükselmesine katkıda bulunmuş olabilir. 1 çocuk diyenlerin oranı da yıllar içinde hafifi bir artış göstermekte (%4,2, %4,7, %5,2); bu da nüfus planlaması politikalarının veya daha küçük ailelerin tercih edilmesinin yansıması olabilir. En yaygın tercih edilen ideal çocuk sayısı da 2 olarak istatistiklere yansımaktadır. 1990 yılında %66,8 ve 1996 yılında ise %69 iken, 2001’de %61,2’ye gerilemiştir. 3 çocuk sayısında ise tüm dönemlerde neredeyse birbirine eşit oranlar dikkat çekmektedir. 4 ve üzeri çocuk sahibi olmanın ideallığı ise 2001’de belirgin bir artış göstererek, bu artış da hükümet politikaları bağlamında değerlendirilebilir.

Türkiye’de ‘yuvayı dışı kuş yapar’ söylemi aile içinde kadının anlam ve önemine vurgu yapmakla birlikte ataerkil zihniyeti de yansıtmaktadır. Kadının ancak evlendikten sonra bir birey olarak kabul edildiği (Burcu ve ark., 2015: s.29) ve hatta doğurmakla birlikte tamamlandığı (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012: s.131) algısı sebebiyle araştırmada bireylere

yöneltilen soruda kadınların çocuk sahibi olmakla birlikte tamamlanacağına ilişkin 1990 yılında katılımcıların %28,1’i bu ifadeye hayır, %71,9’u ise evet demiştir (Tablo 4). Bu oran, çocuk sahibi olmanın özellikle kadınlar açısından toplumsal bir norm olarak algılandığını göstermektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi, kadınların annelik üzerinden değer görmesi şeklinde de yorumlanabilir. 1996 yılında katılımcıların %27,4’ü hayır, %72,6’sı evet demiştir. 2001 yılında katılımcıların %26,4’ü hayır, %73,6’sı ise evet demiştir. Yıllara göre bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı farklılık yoktur ($p>0,05$) (Tablo 4). Bulgulara göre, aile yapısının ve toplumsal cinsiyet rollerinin değişen dinamiklerini göstermektedir. Modernleşme ve bireyselleşme etkileri küçük ailelerin tercih edilmesine yol açarken, geleneksel değerlerin de önemli ölçüde varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu veriler, toplumsal yapıdaki dönüşümün karmaşık ve çok katmanlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Boşanmaya dair değer ve tutumlar

Aile kurmanın temel şartlarından birisi olan evlilik müessesesi hem evliliği kanunlar önünde genel geçer hukuksal bir düzene bağlarken hem de kamusal olarak birlikteliği topluma duyurmak-ilan etmek görevine sahiptir (Doğan, 2009: s.53; Ünal, 2013: s.589). TÜİK’in (2023) yapmış olduğu analizlere bakıldığında ise evlilik oranlarının önceki yıllara göre düşüşe geçtiği görülmektedir. 2001’de Türkiye genelinde kaba evlenme hızı %8,35 iken 2023’de bu oranın %6,63’e gerilediği görülmektedir. Dolayısıyla bu rakamlar ‘evlilik modası geçmiş bir kurum mu olmaya başlıyor?’ sorusunu akıllara getiriyor (Tablo 5). Evlilik modası geçmiş bir kurumdur ifadesine 1990 yılındaki katılımcıların %88,7’si, 1996 yılındaki katılımcıların %92,3’ü, 2001 yılındaki katılımcıların %90,7’si ve 2007 yılındaki katılımcıların %95,1’i katılmamıştır. Bu artış, evlilik kurumunun toplumsal meşruiyetinin güçlendiğini göstermektedir. Fikre katılanların oranı ise 2007’de en düşük seviyeye düşmüştür (%4,9). Bu, evlilik kurumunun geleneksel bir değer olarak güçlendiğini işaret eder. Yıllara ile bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,05$). Modernleşme ve bireyselleşme süreçlerine rağmen evlilik, toplumsal bağlamda güçlü bir norm olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumun geniş bir kesimi, evliliği bireysel ve toplumsal istikrarın temeli olarak görmektedir.

Tablo 5. Çocuk ve Evliliğe Dair Değişkenlerin Yıllara Göre Karşılaştırılması

Değişken	Grup	1990 f(%)	1996 f(%)	2001 f(%)	2007 f(%)	P
Çocuk anne ve baba ile birlikte büyümeli	Katılmıyorum	44(4,3)	64(3,4)	120(3,6)	50(3,7)	0,642
	Katılıyorum	974(95,7)	1824(96,6)	3195(96,4)	1292(96,3)	
Evlilik modası geçmiş bir kurumdur	Katılmıyorum	903(88,7)a	1734(92,3)b	3054(90,7)a,b	1270(95,1)c	0,000
	Katılıyorum	115(11,3)a	144(7,7)b	315(9,3)a,b	65(4,9)c	
Bekar kadının çocuk sahibi olması	Katılmıyorum	107(10,5)a	153(8,1)a	2934(87)b	1181(89,2)b	0,000
	Katılıyorum	66(6,5)a	253(13,4)b	263(7,8)a	111(8,4)a	
	Kararsızım	850(83,1)a	1476(78,4)b	174(5,2)c	32(2,4)d	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anlamli çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

‘Çocuk anne ve baba ile birlikte büyümeli’ fikrine katılanların oranı tüm yıllarda %95’in üzerindedir. Bu, çekirdek aile yapısının normatif bir değer olarak toplumsal kabul gördüğünü göstermektedir. Fikre katılmayanların oranı oldukça düşük (%3,4-%4,3) ve yıllara göre bu ifadeye katılma durumu arasında anlamlı farklılık yoktur ($p=0,642$, $p>0,05$) (Tablo 5). Çekirdek aile, bireylerin sosyalizasyon süreçlerinde önemli bir kurum olarak algılanmaya devam etmektedir. Bu durum, toplumun çocuk yetiştirme konusunda geleneksel bir yapıdan sapmadığını ve aileyi bireylerin temel gelişim alanı olarak gördüğünü göstermektedir.

Bekar bir kadının çocuk sahibi olması fikrine karşı çıkanların oranı 2001 ve 2007’de %87 üzerindedir. Bekar anneliğin toplumsal kabul görmediğini ve geleneksel aile yapısının normatif baskısının sürdüğünü göstermektedir. Fikre katılanların oranı 1996’da %13,4 ile en yüksek seviyeye çıkmış, ancak sonraki yıllarda azalmıştır. Bekar kadının çocuk sahibi olması fikri ile yıllar arasında anlamlı bir farklılık olduğu da istatistiklere yansımaktadır ($p<0,05$). Toplum, çocuk sahibi olmayı evlilik kurumu içinde değerlendirerek kadınların annelik rollerini evlilik bağlamında sınırlandırmaktadır. Bu, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında geleneksel normların devam ettiğini gösterir. Bu veriler, toplumun aile ve evlilik kurumlarını koruma eğiliminde olduğunu ve bu kurumları bireylerarası ilişkilerde temel bir yapı taşı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve geleneksel aile yapısının modernleşme süreçlerine karşı direnç gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu, toplumsal değerlerin dönüşüm sürecinin çok katmanlı ve zaman alıcı olduğunu düşündürmektedir. Kısacası, aile ve evlilik konusundaki toplumsal değerlerin oldukça muhafazakâr bir çerçevede şekillendiği görülmektedir. Bu eğilimler, geleneksel aile yapısının bir norm olarak sürekliliğini ve bireylerin modernleşme sürecine rağmen bu normları içselleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, toplumsal değerlerin değişim hızını ve bireylerin kararlarını etkileyen sosyokültürel faktörlerin gücünü anlamak açısından önemlidir.

Cinselliğe dair değer ve tutumlar

Aşağıdaki tabloda (Tablo 6) veriler, homoseksüellik, fuhuş, kürtaj, boşanma ve evlilik öncesi seks gibi değişkenlerin toplum tarafından kabul edilebilirliğini farklı yıllar (1990, 2007, 2011, 2018) arasında analiz etmektedir. Kabul edilebilirlik puanları, değişkenlerin sosyolojik bağlamda nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin zamanla nasıl değiştiği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

Tablo 6. Kabul edilebilirlik değişkenlerinin yıllara göre karşılaştırılması

Kabul edilebilirlik	1990 ¹ Ort±ss	2007 ² Ort±ss	2011 ³ Ort±ss	2018 ⁴ Ort±ss	P	Fark
Homoseksüellik*	1,58±1,64	1,75±1,58	1,73±1,75	2,08±1,96	0,000	4>2,3>1
Fuhuş*	1,66±1,73	1,75±1,61	-	1,85±1,75	0,000	4>1,2
Kürtaj*	4,2±3,03	2,34±2,24	2,24±2,15	2,57±2,17	0,000	1>4>2,3
Boşanma*	5,03±2,94	3,47±2,8	3,34±2,89	4,4±2,76	0,000	1>4>2,3
Evlilik öncesi seks**	-	-	1,9±2	2,35±2,14	0,000	-

p<0,05; *ANOVA yöntemi kullanıldı. **Bağımsız gruplar t testi yöntemi kullanıldı. Fark: Anlamlı ANOVA sonuçları için farkın hangi yıllar arasında olduğunu gösteren Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucu

WVS’den edinilen ham verilerde katılımcıların yıllara göre verdiği cevaplarda ‘kabul edilebilirlik’ değişkenlerinin tümü arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p<0,05) (Tablo 6). Farkın hangi yıllar arasında olduğu ise Tukey çoklu karşılaştırma yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Homoseksüellik kabul edilebilirlik puanı 1990’da 1,58 iken 2018’de 2,08’e yükselmiştir (p<0,000). Yıllar arasındaki fark anlamlıdır (4>2,3>1). Artış, toplumda homoseksüelliğe yönelik toleransın zamanla arttığını göstermektedir. Ancak puanların hala düşük olması, muhafazakâr normların etkisini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Modernleşme ve insan hakları odaklı hareketler, homoseksüelliğe yönelik kabul edilebilirlikte artışa yol açmıştır. Ancak bu artış sınırlı kalmış ve toplumsal normlar tarafından baskılanmaya devam etmektedir. Fuhuş kabul edilebilirlik puanı 1990’da 1,66 iken 2018’de 1,85’e yükselmiştir (p<0,000). Farklı yıllar arasındaki artış anlamlıdır (4>1,2). Puanların düşük kalması, fuhuşun toplumsal olarak güçlü bir şekilde reddedildiğini ve normatif olarak kabul görmediğini göstermektedir. Fuhuş, toplumun ahlaki yapısı ve din temelli normları çerçevesinde güçlü bir tabu olarak kalmaya devam etmektedir. Ancak kabul edilebilirlikteki artış, bireysel özgürlüklerin daha fazla konuşulduğu modern bir topluma geçişin işaretleri olabilir. Kürtaj kabul edilebilirlik puanı 1990’da 4,2 iken 2018’de 2,57’ye düşmüştür (p<0,000). En yüksek kabul edilebilirlik 1990’da gözlemlenmiştir (1>4>2,3). Kürtajın kabul edilebilirliği zamanla azalmıştır. Bu, toplumda kürtaj karşıtı tutumların güçlendiğine işaret edebilir. Kürtajın kabul edilebilirliğindeki düşüş, özellikle dini değerlerin veya kürtaj karşıtı politikaların toplumsal algıyı şekillendirdiğini göstermektedir. Kadınların üreme haklarına ilişkin tartışmaların artmasına rağmen, toplumun

geleneksel normları daha güçlü bir şekilde yeniden üretmiş olabilir. Dünya’da 1960’larda başlayarak 1970’lerde en yüksek seviyesine ulaşan evlilik sözleşmesinin sona ermesi olarak açıklanan boşanmalar (Amato, 2000), Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla birlikte başlar (Ünal, 2013: 592). Sonrasındaki süreçte giderek artan boşanma istatistikleriyle birlikte kamusal alanda daha çok görünür ve konuşulur bir konu olmaya başlamıştır. Neredeyse bir tabu olarak görülen boşanma, modernleşmeyle birlikte sekülerleşen bir yapıda dinsel dogmalarından ve kültürel kalıp yargılarından sıyrılmıştır. Bireyselleşmenin önem kazanmasıyla birlikte toplumda boşanmaya dair tutum ve yargılarda da ciddi dönüşüm yaşanmıştır. Boşanmanın kabul edilebilirlik puanı 1990’da 5,03 iken 2018’de 4,4’e düşmüştür ($p<0,000$). 1990’dan sonraki yıllarda kabul edilebilirlik belirgin şekilde azalmıştır ($1>4>2,3$). Boşanmanın 1990’larda daha yüksek kabul görmesi, dönemsel olarak toplumsal değişimlerin etkilerini gösterebilir. Ancak 2000’lerden itibaren düşüş yaşanmıştır. WVS’in yapmış olduğu sonuçlara göre boşanmanın kabul edilebilirliği geçmişten günümüze azalmış olarak görünse de TÜİK verileri ise yayınlamış olduğu boşanma oranlarıyla tam tersi bir durumu gözler önüne sermektedir. Evlilik öncesi seks mevzusunun kabul edilebilirlik 2011’de 1,9 iken 2018’de 2,35’e yükselmiştir ($p<0,000$). Yıllar arasındaki fark anlamlıdır. Bu artış, özellikle genç nesillerin cinsel normlara yönelik daha liberal bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Evlilik öncesi cinsel ilişkiye yönelik tolerans artışı, bireysel özgürlüklerin artan kabulünü yansıtır. Ancak toplumsal normların etkisiyle bu değişim sınırlı kalmıştır.

Modernleşme ile geleneksel normlar arasında bir gerilim gözlemlenmektedir. Bu, toplumun bazı alanlarda değişime açık olduğunu, ancak temel ahlaki ve dini normlarda direnç gösterdiğini yansıtır. 990’ların toplumsal liberalleşme dalgası, 2000’lerden itibaren daha muhafazakâr bir eğilime dönüşmüştür. Bu durum, politik, ekonomik ve kültürel dinamiklerle ilişkilendirilebilir. Değişkenlerin kabul edilebilirliği, modernleşme, bireyselleşme ve küreselleşme gibi süreçlerle şekillenen toplumsal yapının dönüşümünü göstermektedir. Ancak bu dönüşüm, geleneksel normların etkisiyle kısıtlanmakta ve toplumun farklı grupları arasında çatışmalara yol açmaktadır. Bu bulgular, toplumsal normların zaman içinde nasıl değiştiğini ve bu değişimin arkasındaki dinamikleri anlamak için önemli bir temel sunmaktadır.

Cinselliğe dair değer ve tutumlar, bireylerin sosyo-kültürel geçmişleri, dini inançları, toplumsal normları ve kişisel deneyimleriyle şekillenir. Tarihsel süreçte cinsellik, bireylerin kimliklerinin önemli bir parçası olarak ele alınmış, ancak aynı zamanda toplumların ahlaki, dini ve yasal sınırlarıyla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, cinselliğe yönelik değerler, bir toplumun genel etik anlayışını yansıtırken, bireylerin tutumları ise bu değerlerin

içselleştirilmesi veya sorgulanması sonucunda çeşitlilik gösterir. Akademik çalışmalar, cinselliğin birey ve toplum üzerindeki etkilerini ele alarak, bu değer ve tutumların nasıl oluştuğunu, değiştiğini ve farklı bağlamlarda nasıl anlam kazandığını incelemektedir. Cinsellik olgusu, sadece biyolojik bir gerçeklik olmaktan ziyade, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla da geniş bir araştırma alanı sunar.

Bireyler tutumlarını ilk olarak çevrelerine algılarını nasıl yansıttıklarıyla belli ederler. WVS’de katılımcılara homoseksüel bir komşu isteyip istemedikleri sorulmuş ve edinilen bilgiler cinsiyet ve yıllar temelinde analiz edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Homoseksüel komşu isteme durumu ile cinsiyet ve yıllara ilişkin oranların karşılaştırılması

Değişken	Grup	İstemeyen f(%)	İsteyen f(%)	p
Cinsiyet	Erkek	801(48,1)	4991(50,1)	0,118
	Kadın	865(51,9)	4962(49,9)	
	1990	85(5,1)a	945(9,5)b	
Yıl	1996	253(15,2)a	1654(16,6)a	0,000
	2001	395(23,7)a	3006(30,2)b	
	2007	168(10,1)a	1178(11,8)b	
	2011	265(15,9)a	1340(13,5)b	
	2018	500(30)a	1830(18,4)b	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anlamli çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

Erkeklerin homoseksüel komşu istememe oranı %48,1 iken kadınlarda bu oran %51,9’dur. İsteyenler açısından erkekler (%50,1) ve kadınlar (%49,9) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p=0,118). Bu, cinsiyetin homoseksüellik karşısındaki tutumu üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Erkekler ve kadınlar arasında tutum farkı minimaldir. Cinsiyetin etkisinin sınırlı olması, toplumsal normların bireylerin tutumlarını şekillendirmede daha baskın olduğunu gösterebilir. Homoseksüellik algısı, bireyin cinsiyetinden ziyade, toplumsal yapı ve kültürel normlarla ilişkilidir. 1990 yılında homoseksüel komşu istemeyenlerin oranı %5,1 iken 2018’de bu oran %30’a yükselmiştir. Buna karşılık, homoseksüel komşu isteyenlerin oranı 1990’da %9,5 iken 2018’de %18,4 olarak kaydedilmiştir. Yıllar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır (p<0,05). En yüksek “istemeyen” oranı 2018 yılında gözlemlenmiştir (%30). Bu, bu dönemde toplumsal polarizasyonun veya muhafazakârlaşmanın arttığını düşündürebilir. 1990’larda homoseksüelliğe yönelik toplumsal algının daha liberal olduğu görülmektedir. Ancak 2000’lerin başından itibaren, özellikle 2018’de muhafazakâr değerlerin yeniden yükseldiği gözlemlenmektedir. Bu değişim, politik, dini ve kültürel faktörlerin toplumsal değerler üzerindeki etkisiyle açıklanabilir. Veriler, homoseksüellik konusundaki toplumsal algının hem zamana hem de kültürel bağlama duyarlı

olduğunu göstermektedir. Cinsiyetin belirgin bir fark yaratmaması, bu algının bireyden ziyade toplumsal yapı ve kültürel normlarla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Modernleşme, bireyselleşme ve küreselleşme süreçleri homoseksüellik gibi konulara yönelik kabul edilebilirlikte bir miktar esneklik sağlarken, muhafazakâr normlar bu esnekliği sınırlandırmaktadır.

Aşağıdaki tablo, WVS verileri ile evlenmemiş birlikte yaşayan komşu isteme veya istememe durumunu cinsiyet ve yıllar temelinde analiz etmektedir. Bu analiz, toplumsal değerlerdeki değişimleri ve bireylerin bu değişimlere tepkilerini anlamak için önemli bir veri sunar.

Tablo 8. Evlenmemiş birlikte yaşayan komşu isteme durumu ile cinsiyet ve yıllara ilişkin oranların karşılaştırılması

Değişken	Grup	İstemeyen f(%)	İsteyen f(%)	p
Cinsiyet	Erkek	1080(52,1)a	1536(48,1)b	0,004
	Kadın	991(47,9)a	1658(51,9)b	
Yıl	2007	484(23,4)a	862(27)b	0,000
	2011	610(29,5)a	995(31,2)a	
	2018	977(47,2)a	1337(41,9)b	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anlamli çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

Erkeklerin, %52,1’i evlenmemiş birlikte yaşayan komşu istemezken, kadınlarda bu oran %47,9’dur. Kadınların “isteyen” oranı erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir (%51,9’a karşı %48,1, $p=0,004$). Erkeklerin bu konuda daha muhafazakâr bir tutum sergilediği görülmektedir. Erkeklerin daha yüksek oranlarda “istememe” yönünde tavır sergilemesi, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanabilir. Erkekler, geleneksel normları sürdürme konusunda daha fazla baskıya maruz kalabilirken, kadınlar modernleşme süreçlerinden daha fazla etkilenmiş olabilir. 2007’de evlenmemiş birlikte yaşayan komşu istemeyenlerin oranı %23,4 iken, bu oran 2018’de %47,2’ye yükselmiştir. İsteyenlerin oranı ise 2007’de %27 iken 2018’de %41,9’a düşmüştür ($p<0,000$). 2018’de, “istemeyen” oranındaki belirgin artış, toplumsal normların yeniden muhafazakâr bir yöne evrildiğini göstermektedir. Bu değişim, toplumsal değerlerin modernleşme ve bireyselleşme süreçlerine rağmen muhafazakâr normlarla yeniden şekillendiğini gösterebilir. 2000’li yılların sonlarından itibaren toplumsal tartışmalarda geleneksel aile yapısının korunmasına yönelik söylemlerin etkisi artmış olabilir. 2007-2011 yılları arasında “isteyen” oranında bir artış görülürken, “istemeyen” oranında nispeten düşük bir artış gözlemlenmiştir. Bu durum, bireysel özgürlüklerin daha fazla kabul gördüğü bir geçiş dönemine işaret edebilir. 2011-2018 yılları arasında ise “istemeyen” oranındaki ciddi artış,

toplumun bu konuda daha katı bir tutum sergilemeye başladığını göstermektedir. Politik, ekonomik ve dini etkiler bu tutum değişikliğini şekillendirmiş olabilir. Toplum, bir yandan modernleşme ve bireyselleşme etkisiyle özgürlükçü değerleri kabul etmeye başlarken, diğer yandan geleneksel aile yapısını koruma yönündeki baskıları yeniden üretmektedir. Bu çelişki, bireylerin tutumlarında dalgalanmalara yol açmaktadır.

1990 ve 1996 yıllarındaki WVS anketlerinde sorulan ‘cinsel özgürlüğün tadını çıkarmanın’ yıllara göre nasıl değiştiği aşağıdaki tabloda analiz edilerek yorumlanacaktır (Tablo 9). ‘Katılıyorum’ ifadesini onaylayanların oranı 1990 yılında %23,8 iken 1996’da %31,7’ye yükselmiştir. Bu artış anlamlıdır ($p<0,000$). Katılmayanların oranı ise %9,6 ile sabit kalmıştır. Duruma bağlı” cevabını verenlerin oranı 1990’da %66,5 iken 1996’da %58,7’ye düşmüştür. Cinsel özgürlüğün tadını çıkarmayı olumlu karşılayanların oranındaki artış, bireysel özgürlüklerin ve modernleşme süreçlerinin toplum üzerindeki etkisini göstermektedir. Ancak “duruma bağlı” cevabının yüksekliği, toplumsal normların ve ahlaki değerlerin bireysel tercihleri sınırlamaya devam ettiğini işaret etmektedir.

Tablo 9. Cinsel özgürlüğün tadını çıkarmak değişkeninin yıllara ilişkin karşılaştırılması

Değişken	Grup	1990 f(%)	1996 f(%)	P
Cinsel özgürlüğün tadını çıkarmak	Katılıyorum	235(23,8)a	480(31,7)b	0,001
	Katılmıyorum	95(9,6)a	146(9,6)a	
	Duruma bağlı	656(66,5)a	888(58,7)b	

Ki-kare analizi yapıldı. a,b: Anamlı çıkan ki-kare sonucu için farkın kaynağını gösteren Bonferroni düzeltmesi sonucu ve farklı küçük harfler o satırdaki sütunlara ilişkin oranlar arasında fark olduğunu gösterir.

Tablo 10’da 2018 yılında eşcinsel çiftlerin ebeveynlik kapasitelerine yönelik toplumsal tutumların dağılımı gösterilmektedir. Veriler, toplumsal normların, bireysel tutumların ve cinsiyet temelli önyargıların modern toplumda nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 10. Eşcinsel çiftler diğer çiftler kadar iyi ebeveynlerdir dağılım tablosu

Değişken	Grup	2018 f(%)
Homoseksüel çiftler diğerleri kadar iyi ebeveynlerdir	Tamamen katılıyorum	72(3,2)
	Katılıyorum	329(14,5)
	Kararsızım	562(24,7)
	Katılmıyorum	590(26)
	Tamamen katılmıyorum	718(31,6)

“Tamamen katılıyorum” diyenlerin oranı %3,2, “katılıyorum” diyenlerin oranı ise %14,5’tir. Bu iki grup, eşcinsel çiftlerin diğer çiftler kadar iyi ebeveynler olabileceğini düşünenlerin toplamda %17,7’lik bir azınlık oluşturduğunu göstermektedir. Bu oran, toplumsal

düzeyde eşcinsel çiftlerin ebeveynlik kapasitelerine yönelik düşük düzeyde bir kabulün varlığını ortaya koymaktadır. “Kararsızım” diyenlerin oranı %24,7’dir. Bu oran, toplumun bu konuda net bir görüş geliştirmekte zorlandığını ve konunun hâlâ tartışmalı bir alan olduğunu göstermektedir. “Katılmıyorum” diyenlerin oranı %26, “Tamamen katılmıyorum” diyenlerin oranı ise %31,6’dır. Bu gruplar, toplamda %57,6 ile çoğunluğu oluşturmaktadır ve bu, eşcinsel çiftlerin ebeveynlik kapasitelerine yönelik olumsuz tutumların hâkim olduğunu göstermektedir. Olumsuz görüşlerin (%57,6) yüksekliği, toplumda eşcinsel çiftlerin ebeveynlik kapasitesine dair muhafazakâr ve geleneksel aile yapısı algısının güçlü olduğunu göstermektedir. Bu tutum, heteronormatif bir çerçevede şekillenen toplumsal değerlerin hâlâ baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle “Tamamen katılmıyorum” oranının yüksekliği (%31,6), eşcinsel çiftlere yönelik güçlü bir toplumsal direnci ve önyargıyı işaret etmektedir. “Kararsızım” oranının %24,7 olması, bu konuda toplumsal normların ve bireysel algıların dönüşüm sürecinde olduğunu göstermektedir. Modernleşme, bireyselleşme ve küreselleşmenin etkileri, bireylerin bu konuda daha fazla sorgulama yapmasına yol açmış olabilir. Eşcinsel çiftlerin ebeveynliğini destekleyenlerin oranının (%17,7) az da olsa varlık göstermesi, modernleşme ve insan hakları söylemlerinin topluma etkisini yansıtmaktadır. Ancak bu destek oranının sınırlı kalması, toplumsal yapının büyük ölçüde geleneksel değerlerle şekillendiğini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, aile yapısını, aileye güveni, ideal aile büyüklüğünü, kadınların çocuk sahibi olma algılarını, boşanmayı, tek ebeveyn tarafından büyütülen çocukları ve değişen cinsel tercihlere yönelik tutumları değerlendirmek için Dünya Değerler Araştırması (WVS) verileri kullanıldı. Anket, 1990 ile 2022 yılları arasında gerçekleştirildi. Bulgulara göre kültürel açıdan önemli değişiklikler olduğu tespit edilmiştir.

Öncelikle, aileye duyulan güven, modern ve postmodern toplumlarda değişim göstermesine rağmen, hala bireyler için önemli bir güven kaynağı olmaya devam etmektedir. Geleneksel aile yapısının bireysel tatmin ve duygusal destek üzerine evrilmesi, aile içi ilişkilerde daha demokratik ve esnek bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bulgu, Beck ve Beck’in (2012) aile yapılarının artık daha az sabit ve daha esnek olduğunu öne sürdüğü görüşüyle uyumludur. Modern toplumlarda aile içindeki bireyselleşme süreci, toplumsal değişimin önemli bir göstergesidir. Ancak WVS verilerine göre, bu süreç Türkiye gibi kültürlerde daha yavaş ilerlemektedir; aile hala bir güven kaynağı olarak yüksek değerlere sahiptir. Ayrıca, aileye olan güvenin genellikle yüksek seviyelerde devam etmesine rağmen,

belirli dönemlerde düştüğü gözlemlenmiştir. Bu, toplumdaki değişikliklerin insanların aile kurumu hakkındaki düşüncelerini etkileyebileceğini göstermektedir.

Aileye ilişkin ideal çocuk sayısında, tarihsel süreçte değişikliklerin meydana geldiği gözlemlenmiştir. Giddens (2000) modern toplumlarda çocuk sayısının artık ekonomik veya sosyal gereksinimlerden ziyade bireysel tercihlerle belirlendiğini öne sürmektedir. Bu çalışmanın bulguları da özellikle 2000’li yıllarla birlikte ideal çocuk sayısındaki düşüşü ve çocuksuzluk tercihinin artışı doğrulamaktadır. Bu durum, bireylerin artık geleneksel sosyal rollerden ziyade kişisel tatmin ve kariyer odaklı yaşam biçimlerini tercih etmeye başlamasıyla açıklanabilir. Ulaşılan sonuç, aile büyüklüğü konusundaki beklentilerin, eğitim seviyesi, ekonomik koşullar, sosyo-politik durum ve kentleşme derecesi gibi çeşitli faktörlerden önemli ölçüde etkilendiğidir.

Kadının toplumsal rolüne ilişkin algılar ise hala oldukça güçlü bir şekilde annelik ile ilişkilendirilmektedir. WVS verilerinin gösterdiği üzere, 1990’lardan itibaren bir kadının “tam” olabilmesi için çocuk sahibi olması gerektiği yönündeki algı devam etmektedir. Bu durum, Türkiye’deki ataerkil toplumsal yapının ve kadının toplumsal rolünün hala annelik üzerinden değerlendirildiğini göstermektedir. Ancak bu sonuçlar, modernleşme sürecinde bile kadına yönelik geleneksel algıların değişiminin yavaş seyrettiğine işaret etmektedir (Burcu vd., 2015; Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012).

Boşanma ve cinselliğe dair tutumlarda ise daha dramatik bir değişim gözlemlenmiştir. TÜİK verilerine göre, boşanma oranlarındaki artış ve evlilik dışı birlikteliklerin artan kabulü, toplumda evliliğin artık daha az kalıcı bir kurum olarak algılandığını göstermektedir. Bu, Giddens’in (2000) “plastik ilişkiler” kavramıyla paraleldir; bireylerin evliliklerini karşılıklı tatmin buldukları sürece sürdürdüğü, tatmin azaldığında ise evliliklerin sonlandığı bir yapıdan bahseder. Benzer şekilde, cinselliğe yönelik daha liberal tutumların artışı, postmodern toplumların bireylerin kişisel özgürlüklerine daha fazla alan tanıdığını göstermektedir (Bauman, 2009).

Sonuç olarak, makalenin bulguları, Türkiye’de aile, boşanma ve cinselliğe yönelik toplumsal değerlerin zaman içinde önemli değişimlere uğradığını göstermektedir. Ancak bu değişimlerin hızının ve yönünün, kültürel ve dini etkilerden güçlü bir şekilde etkilendiği açıktır. Literatürdeki tartışmalarla paralel olarak, bireylerin aile içindeki rolleri ve ilişkilerdeki beklentileri, modern ve postmodern dönemde daha esnek ve bireysel tercihlere dayalı hale gelmiştir. Bu durum, toplumsal normların hızla dönüşmesine rağmen, bu süreçlerin her

toplumda aynı hızda gelişmediğini ortaya koymaktadır. Bu değişiklikleri gözlemlemek, aile yapılarının gelecekteki evriminin anlaşılması için önemli bir sinyal görevi görmektedir.

Öneriler

Toplumun modernleşen değerler ile muhafazakâr normlar arasında sıkışmışlığını aşması için eğitsel programlar düzenlenmelidir. Özellikle cinsiyet eşitliği, bireysel özgürlükler ve insan haklarına odaklanan çalışmalar, toplumsal farkındalığı artırabilir. Aile yapılarındaki değişimi destekleyecek, farklı aile modellerini kapsayıcı politikalar geliştirilmelidir. Özellikle bekar anneler ve alternatif aile yapılarına yönelik destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Homoseksüel çiftlerin ebeveynlik kapasitelerine yönelik önyargıları azaltmak için kapsayıcı politikalar geliştirilmelidir. Bu, medya kampanyaları ve eğitimle desteklenebilir.

Toplumsal değerlerin değişimini daha iyi anlamak için boylamsal çalışmalar artırılmalıdır. WVS gibi kapsamlı veri kaynaklarından yararlanılarak bu değişimlerin dinamikleri üzerine daha fazla analiz yapılabilir. Geleneksel ve modern değerlerin eş zamanlı varlığı göz önünde bulundurularak, topluma yönelik sosyal politikalar esnek ve çeşitli yaklaşımlar sunmalıdır.

Bu bulgular ve öneriler, Türkiye toplumundaki değerlerin modernleşme sürecinde nasıl evrildiğini anlamak ve bu süreçte toplumsal yapıyı destekleyici politikalar geliştirmek için bir yol haritası sunmaktadır. Toplumun farklı kesimlerine ulaşmayı hedefleyen daha kapsayıcı yaklaşımlar, bu dönüşüm sürecini kolaylaştırabilir.

KAYNAKLAR

- Ahlm, J. (2017). Respectable promiscuity: Digital cruising in an era of queer liberalism. *Sexualities*, 20(3), 364-379. <https://doi.org/10.1177/1363460716665783>
- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and The Family*, 62, 1269-1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R., & Beattie, B. (2011). Does the unemployment rate affect the divorce rate? An analysis of state data 1960–2005. *Social Science Research*, 40(3), 705–715. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2010.12.012>
- Aydemir, M. A. & Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin toplumsal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 42-59. <https://dergipark.org.tr/pub/metder/issue/31233/455469>
- Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve simülasyon* (O. Adanır, Çev.). Doğubatı Yayınları.
- Bauman, Z. (2009). *Akışkan aşk- insan ilişkilerinde kırılğanlığa dair* (I. Ergüden, Çev.). Versus Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*. Can Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.

- Beck, U., & Beck E. (2012). *Aşkın normal kaosu* (N. Ermiş, Çev.). İmge Yayınevi.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç., & Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Bilig*, 73(Bahar), 63-98.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası*. Metis Yayınları.
- Browne, K., Lim, J., Hall, J., & McGlynn, N. (2021). Sexual(ities that) progress: Introduction. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 39(1), 3-10. <https://doi.org/10.1177/2399654420954213>
- Cohen, P. N. (2014). Recession and divorce in the United States, 2008–2011. *Population Research and Policy Review*, 33(5), 615–628. <https://doi.org/10.1007/s11113-014-9323-z>
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (2009). *Cinsellik üzerine* (S. Kutlu, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel- C. Güzel, Çev.). Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş (4. Baskı). (Ü. Y. Battal, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin dönüşümü*. Ayrıntı Yayınları.
- González-Val, R., & Marcén, M. (2017). Divorce and the business cycle: A cross-country analysis. *Review of Economics of the Household*, 15(3), 879–904. <https://doi.org/10.1007/s11150-016-9329-x>
- Hasinoff, A. A. (2016). How to have great sext: Consent advice in online sexting tips. *Communication & Critical/Cultural Studies*, 13, 58–74. <https://doi.org/10.1080/14791420.2015.1077980>
- Härkönen, J., Billingsley, S. & Hornung, M. (2020). Divorce trends in seven countries over the long transition from state socialism: 1981–2004. In: Mortelmans, D. (Ed.), *Divorce in Europe: European Studies of Population*, (pp.63-89). Springer.
- Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P., ... et al. (eds.). (2022.) *World Values Survey: All Rounds - Country-Pooled Datafile*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. Dataset Version 3.0.0. <https://doi.org/10.14281/18241.17>
- Jones, T. (2011). A sexuality education discourses framework: Conservative, liberal, critical, and postmodern. *American Journal of Sexuality Education*, 6(2), 133–175. <https://doi.org/10.1080/15546128.2011.571935>
- Kaptanoğlu, Y. İ., & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.
- Kasapoğlu, A. (1990). Birey, aile, toplum. *I. Aile Şûrası*. Aile Araştırma Kurumu.
- Koç, İ., & Saraç, M. (2019). Türkiye’de ilk evlilik yaşının ve evliliğe ilişkin pratiklerin değişimi ve boşanma ile ilişkisi (ss. 88-133). *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*. TDV Yayın Matbaacılık Ticari İşletmesi.
- Oren, A. & A. Ben-Ari (2020). Between abnormal “otherness” to groundbreaking “uniqueness”: The family-construction process of the lgbt family. *Journal of Homosexuality*, 67 (11), 1603-1624. <https://doi.org/10.1080/00918369.2019.1600901>
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Psikolojik Danışma Rehberlik Eğitim Merkezi Yayını.
- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma kılavuzu* (Balci, B. Ahi, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Poole, M. (2005). *Family: changing families, changing times*. Allen & Unwin.
- Paris, G. (2016). *Cinselliğin önemi: Arzuya kavuşmak* (Z. Hürmüz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (S. Kaya, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Russell, B. (2014). *Evlilik ve ahlak* (E. Gürol, Çev.). Cem Yayınevi.

Sümer Z. H. (2015). Gender, religiosity, sexual activity, sexual knowledge, and attitudes toward controversial aspects of sexuality. *Journal of Religion and Health*, 54(6), 2033–2044. <https://doi.org/10.1007/s10943-014-9831-5>

Timurturkan, M. (2016). Aile birliğinin bozulması: boşanma ve yeniden evlenme. N. Adak (Edt.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* (ss. 201-218). Siyasal Kitabevi.

Turgut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93-117. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/metder/issue/31233/455469>

TÜİK, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707>

Ulutaş, E. (2013). Aile-ekonomi ilişkisi. M. Aydın (Edt.), *Sistemik Aile Sosyolojisi* (ss. 335-355). Çizgi Kitabevi.

Ünal, V. (2013). Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde boşanma sorunu ve din. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 588-602.

Weeks, J. (2003). *Sexuality* (2nd ed.). Routledge.

WVS. (2020a). Data and documentation. *World Values Survey* <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

WVS. (2020b). What we do? *World Values Survey*, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

Yıldırım, E. (2016). *Toplumsal değişme sürecinde aile*. K. Canatan & E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss. 139-155). Açılım Kitabevi.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Aylin ÇİÇEKLİ
Tasarım <i>Design</i>	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak <i>To design the method and research design.</i>	Aylin ÇİÇEKLİ
Literatür Tarama <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak <i>Review the literature required for the study</i>	Aylin ÇİÇEKLİ
Veri Toplama ve İşleme <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Aylin ÇİÇEKLİ
Tartışma ve Yorum <i>Discussion and Commentary</i>	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi <i>Evaluation of the obtained finding</i>	Aylin ÇİÇEKLİ
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır. <i>No contribution and/or support was received during the writing process of this study.</i>		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. <i>Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.</i>		
Etik Kurul Beyanı/ Statement of Ethics Committee		
Bu çalışmada kullanılan veriler, kamuya açık ve etik kurallara uygun olarak erişilebilen World Values Survey (WVS) veri setinden alınmıştır. Etik kurul izni gerektirmeyen bir çalışmadır. <i>The data used in this study were taken from the World Values Survey (WVS) dataset, which is publicly available and can be accessed in accordance with ethical rules. It is a study that does not require ethics committee permission.</i>		

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.